

התרעה היינו בשופרות או באמירת עננו —
תנאי היא [נחלקו בו תנאים].

דתניא, על מאורעות אלו מתריעין בשבת:

על עיר שהקיפה גיים [חיל אויבים],

או שעלה הנהר שסביב העיר, ועלול לשטוף
 שדות ובתים,

ועל ספינה המטורפת [שנעה ונדה] בגלי
 הים, ועלולה לטבוע.

רבי יוסי אמר: מתריעין לצורך עזרה, כדי
 שישמעו מרחוק, ויבואו לעזור להם. **אבל לא**
 מתריעין **לצעקה**, לתפילה. כי אין אנו
 בטוחים כל כך שתועיל תפילתנו, עד שנזעק
 בתפילה בשבת.

ועתה, מה ששינו בברייתא שמתריעין,
במאי, באיזה אופן מדובר?

אילימא [אם נאמר] שהכוונה לתקיעה
בשופרות, אי אפשר לומר כך. כי תקיעה
בשופרות בשבת מי שרי [האם
 מותרת]? (831)

אלא לאו — על כרחך שהכוונה באמירת
עננו. וקרי לה [וקורא לה] התנא לאמירת
 עננו "התרעה" (832).

הרי לנו שנחלקו תנאים בכך, אם אמירת
 עננו נחשבת התרעה או לא. שהרי בברייתא
 זו מוכח שהתרעה היינו אמירת עננו,
 ובברייתא הקודמת מוכח שהתרעה היינו
 בשופרות.

מסכמת הגמרא: **שמע מינה**. אכן, מוכח
 מכאן שנחלקו תנאים בענין זה.

בשני דרבי יהודה נשיאה [בימיו של רבי
 יהודה נשיאה] **היה צערא** [היה צער
 מפורענות שבאה לעולם].

גזר רבי יהודה על הציבור תלת עשרה ד-ב
תעניות (833) [דהיינו, שלש ראשונות, שלש
 אמצעיות, ושבע אחרונות, כפי שמצינו גבי
 עצירת גשמים] — **ולא איעני** [ולא עננו מן
 השמים].

סבר רבי יהודה למיגזר טפי [לגזור על
 הציבור עוד תעניות] (834).

לתפילה ולא לעזרה, שהרי הוא לא הזכיר ענין
 זה, ודאי שהכוונה היא להתרעה בפה, ולא
 לתקיעת שופר, שהרי פשוט שאסור לתקוע
 בשבת כדי לעורר רחמים!

832. עיין ברש"י שהביא עוד פירוש בזה.

833. בירושלמי איתא, שי"ג תעניות — כנגד
 ארבעים יום שעלה משה להר [ולא אכל ולא
 שתה]. ועיין שם במפרשים מה שביארו בזה.

834. ומדובר על שאר צרות, כי לגשמים מפורש
 במשנתנו שאין לגזור יותר מ"ג תעניות. ואמר

מדעתו. ובברייתא מדובר כשאין ממיתין, אלא
 רק מזיקין. ועיין שם בלשון הרמב"ם
 והראב"ד.

831. לכאורה תמיהת הגמרא היא על דברי תנא
 קמא. כי בדברי רבי יוסי היה לומר שאכן מדובר
 בשופרות, וכך היא כוונתו: מתריעין, תוקעים
 בשופרות, לצורך עזרה, כדי שישמעו למרחק
 ויבואו לעזור, ועושים זאת אפילו בשבת, שהרי
 זה פיקוח נפש. אבל אין תוקעים כדי לעורר
 רחמי שמים, כי ברור שאין טעם לצעוק לקדוש
 ברוך הוא על ידי מעשה אסור!

אבל תנא קמא, שאמר סתם שמתריעין, והיינו

אמר ליה רבי אמי: הרי אמרו: אין מטריחין את הציבור יותר מדאי.

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא: רבי אמי, דעבד [מה שעשה], שטען לרבי יהודה שאין מטריחין את הציבור יותר מדי — לגרמיה הוא דעבד [לצורך עצמו עשה], כדי שלא יצטרך להתענות עוד (835).

אלא, הכי [כך] אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: לא שנו שכך הוא סדר תעניות, שלש ושלש ושבע, ולא יותר אלא לעצירת גשמים.

אבל לשאר מיני פורענויות, מתעניין והולכין בלא הגבלה עד שיענו מן השמים.

תניא נמי הכי [כך שנינו גם בברייתא]: כשאמרו שמתעניין שלש תעניות, וכשאמרו שבטע תעניות, לא אמרו אלא לגבי עצירת גשמים.

אבל לשאר מיני פורענויות, מתעניין והולכין, עד שיענו.

שואלת הגמרא: לימא תיהוי תיובתיה דרבי אמי [האם נאמר שיש מברייתא זו קושיה על דברי רבי אמי] שטען שאין להתענות יותר, כי אין מטריחין על הציבור יותר מדי? שהרי

כאן שנינו בפירוש, שמתענים והולכים עד שיענו!

ואומרת הגמרא: אין מכאן קושיה. כי אמר לך רבי אמי [יאמר לך רבי אמי]: נדון זה, אם מתעניין יותר משלש עשרה תעניות — תנאי היא [נתון במחלוקת תנאים]. ואני סובר כמו התנא שאומר שאין מתעניין יותר.

דתניא: אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הציבור, לפי שאין מטריחין את הציבור יותר מדאי. דברי רבי.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא מן השם הוא זה [אין זה הטעם שאין מתעניין יותר, משום שאין מטריחין על הציבור]. אלא הטעם מפני שלאחר שעברו אותן שלש עשרה תעניות — יצא כבר זמנה של רביעה [של ירידת גשמים], ושוב אין טעם להתענות.

יוצא, שלטעמו של רבי, שהסיבה שאין גוזרים יותר משלש עשרה תעניות — היינו משום שאין מטריחים על הציבור יותר מדי, אין זה דווקא בתעניות גשמים, אלא הוא הדין לתעניות על פורענויות שונות.

אבל לטעמו של רבן שמעון בן גמליאל, דווקא בתעניות של גשמים אין מתעניין יותר

רב אמי, שאף לשאר צרות אין מתריעין יותר מ"ג תעניות. ולפי זה, מה שנינו שאין מתעניין על הגשמים יותר מ"ג תעניות, אין זה משום שעבר זמנה של רביעה, אלא משום שאין מטריחין על הציבור. ריטב"א.

835. כך פירש רש"י. והריטב"א ועוד ראשונים מפרשים, שכך אמר רבי אבא: מה שאמר ר'

אמי, שאף על שאר צרות אין להתענות אלא י"ג תעניות, ואף עשה מעשה בדבר, שיטת עצמו היא. וסברא שלו, ולא שיטת ר' יוחנן רבו [כפי שמצינו במסכת מועד קטן [כה ב]], שרבי יוחנן היה רבו של רב אמי]. שהרי ר' חייא אומר בשם ר' יוחנן, שלשאר פורעניות מתעניין והולכין עד שיענו מן השמים, וכפי שסבר ר' יהודה לעשות למעשה.

משלש עשרה תעניות, משום שכבר אינו זמן ירידתן. אבל כאשר באות שאר פורעניות, שאין זמן מוגבל, מתענין עד שיתבטלו אותן פורעניות.

שלחו ליה בני נינוה לרבי: כגון אנן [כגון אנן], דאפילו בתקופת תמוז בעינן מטרא [שאפילו בתקופת תמוז אנו מבקשים מטר]. היכי נעביד [היאך ננהג]?

כיחידים דמינן, או כרבים דמינן [האם אנו נחשבים ליחידים, או לרבים]?

ונפקא מינה,

האם כיחידים דמינן [אנו דומים], שהרי הציבור כבר אינו מזכיר ירידת הגשמים בתקופת תמוז [ומה שתמיד אף היחיד מזכיר

בתפילתו ירדת הגשמים בברכת השנים, היינו משום שסוף סוף זהו זמן שכלל הציבור מזכיר ירידת גשמים], ואם כן, עלינו להזכיר את הגשמים בברכת שומע תפלה, ככל בקשת יחיד. כפי שמצינו במסכת עבודה זרה [ח א] ובמסכת ברכות [לא א], גבי מי שהיה לו חולה בתוך ביתו, שמזכירו בשומע תפילה⁽⁸³⁶⁾,

או שמא — כרבים דמינן, ואם כן, עלינו להזכיר את הגשמים בברכת השנים?

שלחו להו [שלח להם רבי] תשובה: היות וכל הציבור אינו מזכיר עתה את הגשמים — כיחידים דמינתו [כיחידים אתם דומין], ועליכם להזכיר בברכת "שומע תפלה"⁽⁸³⁷⁾.

מיתבי: אמר רבי יהודה: אימתי⁽⁸³⁸⁾ כך

ובמסכת ברכות [מח א, ד"ה לגרמיה] פירש רש"י, דהיינו שזו דעת עצמו, ואין אחר מודה לו.

836. כך כתב רש"י. ותמה הגבורת ארי, הרי הגמרא במסכת עבודה זרה [ח א] מסיקה להיפך: "הלכה, שואל אדם צרכיו בשומע תפלה. אמר ר"י: אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם היה לו חולה בתוך ביתו, אומר בברכת חולים. ואם צריך לפרנסה, אומרה בברכת השנים". הרי שאפילו למסקנא, אם יחיד רוצה, שואל את צרכיו בשאר כל הברכות, מעין אותה ברכה.

והביא, ששאר המפרשים פירשו, ששונה דין מטר, כיון שהוא מוזק לרוב העולם בתקופת תמוז, אין היחיד שואל בברכת השנים, אלא רק בברכת שומע תפלה.

837. הבית יוסף [אורח חיים סימן קי"ד סק"ב]

מביא את דברי הרא"ש, שתמה על מנהג אשכנז וספרד, שמפסיקים לשאול ולהזכיר את הגשמים ביום א' של הפסח, למרות שאי אפשר לתבואה להתקיים בלי הגשמים שבין פסח לעצרת. ואין ראייה מבני נינוה, כי זהו דווקא מבני עיר אחת. אבל ארץ שהיא רחבת ידים, מודה רבי ששואלים ומזכירים. עיין שם. ועיין עוד שם בסימן קי"ז סק"ב.

ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי [או"ח סימן כא], שדן בענין המדיניות שמתחת לקו המשווה, ששם מתחלפים ימי הקיץ והחורף, אימתי הוא זמן ההזכרה שם.

838. התוספות במסכת עירובין [פא ב, ד"ה ה"ג] כתבו, שהכלל שכאשר רבי יהודה אומר לשון "אימתי" אינו בא לחלוק אלא לפרש, הוא דווקא כאשר דבריו מוזכרים במשנה. אבל בבביתא, מצינו שבא רבי יהודה לחלוק ולא לפרש. ואם כן, שואל הגבורת ארי, מה מקשה

את הגשמים בברכת השנים, כמרוכין!

אמר ליה: מתניתא רמית עליה דרבי
[מברייתא אתה מקשה על רבי]?

הרי רבי תנא הוא — ופליג [והוא חולק] על
התנא של הברייתא.

מאי הוי עלה [מה עלה בגורל שאלתנו, האם
מזכירים בברכת השנים, או בשומע תפילה]?

רב נחמן אמר: בברכת השנים.

רב ששת אמר: בשומע תפלה.

והלכתא: בשומע תפלה (840).

שנינו במשנתנו: **בשני מטיין** (841) **עם השיכה,**
ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת.

מלשון התנא אין הדבר ברור היאך נוהגין
ביום חמישי שבימי התענית. האם מטיין, כפי
שעושים ביום שני, או שפותחין את החנויות

“אם צריך לפרנסה — אומרה בברכת השנים”,
היינו לענין בקשת פרנסה לצורך עצמו. אבל
שאלת גשמים, שהוא צרכי רבים ופרנסתם,
שקבועה בברכת השנים, אין לומר אותה בברכת
השנים — אלא בזמן שהוא הגון לכל, ולא בזמן
שהוא קשה לשאר רוב העולם. **ריטב"א.**

עוד כתב, שמשמע מסוגייתנו, שיש כ"ד
ברכות בחוצה לארץ, שהרי אין זה נוהג בארץ
ישראל, כי שם, בארץ ישראל, מחדש ניסן
ואילך אין תועלת בגשמים, ואינן צריכין למטר
בתקופת תמוז.

841. כתב רבינו גרשום, דהיינו שלא פותחין
ולא נועלין. לא נועלין — משום בני כפרים,
שבאים להספיק מים ומזון לאחייהם שבכרכים.

הוא סדר התעניות (839), כפי ששנינו
במשנתנו — **בזמן שהשנים כתיקנן,** שהקציר
בניסן, וזריעה במרחשון, שזהו סדר השנים
בארץ ישראל, **וישראל שרויין על אדמתן,**
בארץ ישראל.

אבל בזמן הזה, שאין ישראל שרויין על
אדמתן, ואין השנים כתיקנן,

הכל לפי סדר השנים. ולכן, אם אותה שנה
צריכה למטר, כגון שהיא שחונה, שצריכה
לגשמים הרבה, משתנה סדר התעניות.

הכל לפי המקומות. ולכן, כגון גינוה,
שאפילו בתקופת תמוז צריכים למטר,
משתנה סדר בקשת הגשמים.

והכל לפי הזמן!

הרי לנו, שבמקום שאין דרך ירידת הגשמים
כמו בכל העולם, משתנה סדר התעניות
ושאלת הגשמים. ואם כן, בני גינוה,
שצריכים מטר אף בתקופת תמוז, שואלין

הגמרא, הרי יתכן שחכמים חולקים על רבי
יהודה, ורבי יסבור כחכמים! ועיין שם מה
שכתב עוד בעניין.

839. כך פירש רש"י. והקשה הגבורת ארי, אם
כן מה הקושיה, הרי רבי מדבר בענין הזכרת
מטר בשומע תפילה. אבל לענין סדר תעניות,
ודאי שאף הוא מודה שהכל לפי הזמן
והמקומות, וכל מקום ומקום מתענין סדר תענית
בזמן שהן צריכים לגשמים!

לכן פירש, ש"אימתי" של הברייתא —
מדובר על שאלת מטר בברכת השנים. וסיים,
שכן נראה מדברי התוספות.

840. והא דאמרין במסכת עבודה זרה [ח א]

כרגיל.

איבעיא להו: היכי קתני [היאך שנינו, מה כוונת התנא]: האם הכוונה שבשני מטין, דהיינו, פותחין רק במקצת את החנויות, וגם את זה עושים רק עם השיכה, בסיום התענית, ואילו בחמישי מטין כל היום מפני כבוד השבת,

או דילמא: בשני מטין, ואילו בחמישי פותחין כרגיל את החנויות, ולמשך כל היום כולו?

תא שמע, דתניא: בשני מטין עד הערב (842), ובהמישי פותחין כל היום כולו — מפני כבוד השבת. הרי לנו שבחמישי פותחין את החנויות כמו בכל יום.

ממשיכה הברייתא ואומרת: אם היו לו שני

פתחים לחנותו, יכול לפתוח חנותו אף ביום שני למשך כל היום, באופן שפותח פתח אחד — ונועל אחד (843).

ואם היה לו איצטבא [מין כסא או ספסל] כנגד פתחו, שאז אין חנותו פתוחה להדיא לרשות הרבים (844), שהרי האיצטבא מסתירה אותה, פותח את חנותו אפילו ביום שני כדרכו — ואינו חושש (845).

שנינו במשנתנו: עברו אלו — ולא נענו, ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה.

תנא: מה ששנינו שממעטין בבנין, אין הכוונה בבנין הנצרך לו למגורים או לפרנסתו, אלא הכוונה לבנין של שמחה (846).

וכן מה ששנינו שממעטין בנטיעה, אין הכוונה לנטיעה הנצרכת לו לפרנסתו, אלא

ולא פותחין — הואיל ולא לכבוד שבת הוא.

842. הר"ח והר"ף גורסים "לעת ערב".

843. בפשטות הכוונה, שבאופן זה יש היכר שאינו פותח את החנות כדרכו, ולכן מותר. אמנם ברש"י שבר"ף כתב, דהיינו שהדלת עשויה משני חלקים, שאז פותח אחד ונועל אחד, וזו הטיה שלו.

844. כך כתב רש"י. ורבינו גרשום כתב, שבאופן כזה יש היכר.

845. כך משמע מרש"י, שבשני המקרים, כשיש לו שני פתחים, וכשיש לו איצטבא נגד פתחו, מדובר על תענית ביום שני.

ותמה הגבורת ארי, לפי מה שפירש רש"י, שהטעם שמטין עם השיכה הוא משום צער, הרואין, למה כשיש לו שני פתחים פותח אחד,

הרי עדיין יש צער הרואין, על ידי הפתח הפתוח, ומאי נפקא מינה שיש לו עוד פתח נעול?

אבל הרמב"ם [פרק ג' מהל' תעניות] כתב: "נועלין את החנויות, ומטין לעת ערב, ופותחין את החנויות. אבל בחמישי פותחין כל היום, משום כבוד שבת. ואם יש לחנות ב' פתחים, פותח אחד ונועל אחד. ואם יש לחנות איצטבא, פותח כדרכו בחמישי, ואינו חושש". משמע שהוא מפרש ש"היה לו איצטבא" מדובר על הדין שפותחין ביום חמישי. ולפי זה כך היא כוונת הברייתא: בחמישי פותחין כל היום. ודוקא כשאין לו אלא פתח אחד, אבל אם היו לו שני פתחים, אינו פותח אלא אחד מהם, והשני נשאר נעול. אבל אם יש לו איצטבא, אפילו היו לו שני פתחים, פותח את שתיהן כדרכו. ועיין עוד בגבורת ארי.

846. כך כתב רש"י. והיינו כמו שכתב הר"ן, שכל דבר שאין לו צורך בו, אלא רק להרוחה,

לנטיעה של שמחה.

שעברו התעניות — ולא נענו, אסורים בשאלת שלום].

תנו רבנן: חברים, תלמידי חכמים, שיודעים את דיני ימי התענית — אין שאילת שלום ביניהן [כלומר, אין הם שואלים זה בשלום זה].

עמי הארץ, שאינם יודעים שאסור לשאול בשלום חברים, ששואלין בשלום תלמידי חכמים —

מחזירין להם התלמידי חכמים שלום, אבל יעשו זאת בשפה רפה ובכבוד ראש.

והו, החברים, מתעטפין [עוטפין את ראשם⁽⁸⁵⁰⁾] ויושבין, כאבלים ובמנודין [שחייבין בעטיפה, כפי שנאמר: "ועל שפם

ועתה מבארת הגמרא מהם בנין ונטיעה של שמחה.

אי זהו בנין של שמחה⁽⁸⁴⁷⁾ —

זה הבונה בית התנות [חתונה] לבנו, כדי לערוך שם את חופתו⁽⁸⁴⁸⁾.

אי זו היא נטיעה של שמחה —

זה הנוטע אבוורנקי של מלכים. שהיו נוהגין שכאשר נולד למלך בן, היו נוטעין אילן לשמו. וביום המלכתו של הבן, היו עושין לו כיסא מלכות מאותו אילן⁽⁸⁴⁹⁾.

שנינו במשנתנו: ובשאלת שלום [לאחר

אדם משיא אשה לבנו, הדרך הוא שעושה לו יציע קטן סמוך לביתו, כי אין דרך החתן לדור אצל חמיו משום חשד חמותו.

849. עוד פירש רש"י, שהוא אילן גדול המיסך על הארץ. שמחמת צילו הרב, נוהג המלך לטייל תחתיו [ובמסכת עירובין כה ב, ד"ה אבוורנקי] כתב, שנוטעין אותו השרים, ועושים אצטבאות תחתיו סביבותיו, לנוח בצילו בימות החמה]. נטיעה כזו אסורה, היות והיא רק לשמחה, ולא לצורך ממשי.

850. כך הוא לשון השולחן ערוך [יו"ד שפ"ו סעיף א']: אבל חייב בעטיפת הראש, דהיינו שיכסה ראשו בטלית או בסודר, ויחזיר קצתו על פיו ועל ראש החוטם. והני מילי שצריך עטיפה, בכל היום. אבל כשבאין מנחמים אצלו, מגלה ראשו לכבודם. וכתב שם הרמ"א: ויש אומרים שאין נוהגין במדינות אלו בעטיפה, וכן המנהג פשוט. ואין להחמיר לשנות במה שלא נהגו

להיות לו דירה מרווחת, אסור. ורק בנין הצריך לו לדור בו — מותר.

וכתב השפת אמת, שלפי זה, מה שכתבו התוספות במסכת מגילה, שגם איסור משא ומתן הוא רק במו"מ של שמחה, היא מותר לו לעסוק במשא ומתן רק לצורך פרנסתו, ולא לצורך הרווחה בעלמא.

847. הרמב"ם בפירוש המשנה כתב, שבנין של שמחה היינו כמו הפיתוחים והציורים שעושים העשירים המאריכים בבנינם. וגבי נטיעה כתב, דהיינו נטיעת הבשמים והפרדסים שעושים המלכים. אבל בנין לדירה, ונטיעה הנטועה לפירותיה ולחיות בשבחה, אינו אסור, ואין מבטלין אותה לעולם.

848. כך כתב כאן רש"י. ובמסכת מגילה [ה ב] כתב, שכשמשא אשה לבנו הראשון, היה בונה לו בית, ועושה לו חופה בתוכו.

והרשב"ם [בבא בתרא צח ב] כתב, שכאשר

על פניו?

שנאמר ביהושע [המעשה מובא בספר יהושע פרק ז'], במלחמת העי, כאשר נפלו מן העם כשלושים וששה איש: "ויקרא יהושע שמלותיו ויפל על פניו ארצה ויאמר ה' אל יהושע קם לך למה זה אתה נפל על פניו". הרי לנו שיהושע נפל על פניו, ונענה (855).

ואמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי להגור שק במתניו, שהוא סימן אבלות, בעת שהוא מתפלל ומתחנן לפני הקדוש ברוך הוא, שמא לא יענוהו מן השמים.

יעטה" (851), **כבני אדם הנזופין למקום** [כאילו נידו אותם מן השמים], **עד שירחמו עליהם מן השמים**.

אמר רבי אלעזר: אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו נפילת אפים כאשר הוא מתפלל ומבקש דבר מה בעדו ובעד הציבור (852), שמא לא יענוהו מן השמים, ויתבוזה בפני הצבור — ויחרפוהו (853).

ואין הוא רשאי לעשות כך, **אלא אם כן יודעים ומכירים בו שהוא חשוב ונענה כמו יהושע בן נון** (854).

והיכן מצינו שיהושע בן נון נענה כאשר נפל

אדם שאינו חשוב שאינו נענה, יאמרו שזהו מחמת פחיתותו.

854. כך כתב רש"י. וכעין זה מצינו בירושלמי, שחוששין שמא לא יענה, ויתחלל שם שמים, ויאמרו שאין תוכו כבדו.

והריטב"א כתב, שהטעם כדי שלא תפוג דעתן של הציבור.

וכתב הריטב"א, שדין זה הוא דווקא במתחנן על הציבור, וכשעושה כן בפני הציבור, דומיא דיהושע. וכן כתבו התוספות במסכת מגילה [כב ב] בשם הירושלמי.

והגמרא במסכת מגילה [כג ב] אומרת, שאם מטה על צידו — שפיר דמי. ומסיים הריטב"א, שבזמן הזה נוהגין שכל העם מטיין על צידם.

אמנם במהרש"א כתב, שאפשר לומר שהטעם הוא משום שלא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד — עושה, תלמיד — עושה, משום שמחזי כיוהרא.

855. כך משמע מרש"י כאן. אבל רש"י במסכת מגילה [שם] כתב: "למה זה אתה נופל על פניך — אלמא אין לו

אבותינו.

ובטעם מנהגנו כתב הש"ך, דהיינו מפני שענין זה מביא לידי שחוק גדול מן העובדי כוכבים ועבדים ושפחות שבינינו. מיהו יש לנהוג בעטיפה קצת, דהיינו למשוך הכובע למטה לפני העינים.

851. כך הביא כאן רש"י. ובאמת הוא פסוק המדבר בעניינו של מצורע. ועיין במס' מועד קטן [טו א].

852. כך כתב רבינו חננאל, שמדובר באופן שהוא נופל על פניו לבדו, בפני הציבור. וכן מצינו בירושלמי.

853. כך כתב רש"י. ותמה המהרש"א, אם הוא אינו מקפיד על כבודו, למה אסור לו ליפול על פניו?

וביאר הבן יהודיע, שלא יחרפו רק את אותו אדם, אלא גם את הנפילת אפים. כי יאמרו, שוטה הוא זה, שהאמין שנפילת אפים עושה רושם, ולא ידע שאין בה תועלת. ולפי זה מובן למה דווקא נאמר דין זה דווקא באדם חשוב. כי

ואמר רבי אלעזר: לא הכל נענין בקריעה
[בקריעת הבגדים, שזהו סימן אבלות], ולא
הכל נענין בנפילה על פניהם.

כפי שמצינו, שמשה ואהרן נענו בנפילה על
פניהם.

ואילו יהושע וכלב, שלא היו חשובים כמשה
ואהרן, נענו רק בקריעה⁽⁸⁵⁷⁾.

ועתה מבארת הגמרא מנין לנו דבר זה.

משה ואהרן נענו בנפילה, דכתיב במעשה

ואין לו לנהוג כך, אלא אם כן יודע שהוא
נענה כיהורם בן אחאב⁽⁸⁵⁶⁾.

שנאמר ביהורם [שהיה מלך רשע, והיה רעב
כה גדול בימיו, עד שמחיר ראש חמור היה
שמונים כסף. עיין בספר מלכים ב' פרק ו'
כל המעשה]: "ויהי כשמע המלך את דברי
האשה ויקרע את בגדיו והוא עבר על החמה
וירא העם והנה השק על בשרו וגו'".

ונאמר שם לאחר מכן, שאכן נענה יהורם,
והזולה התבואה מאוד: "ויהי כדבר איש
האלקים סאתים שערים בשקל וסאה סלת
בשקל".

בחדרי חדרים אסור.
והראב"ד [פרק ה' מהלכות תפילה הלכה
י"ד] הביא שיש שתי נוסחאות בירושלמי: א.
ובלבד יחיד על הציבור. ב. ובלבד יחיד בציבור.
משמע מדבריו, שיחיד שלא בפני הציבור –
מותר. וכן הבאנו לעיל בשם רבינו חננאל.

857. כך ביאר רש"י. ותמה מההרש"א, הרי
משה ואהרן חשובים יותר מיהושע וכלב, ולמה
לא יהו נענים בקריעה?

וכתב, שלולי פירוש רש"י נראה לבאר כך:
לא הכל בקריעה, כיון שהיו משה ואהרן
חשובים, דרכם בנפילה, ואין דרכם לבזות עצמם
בקריעה [למרות שודאי שהיו נענים]. ולא הכל
בנפילה, שאין דרכם של אינם חשובים, כיהושע
וכלב, בנפילה, משום שמחזי כיוהרא. וכן להלן
גבי קימה והשתחויה יש לבאר על אותו דרך:
לא הכל בהשתחויה, כלומר, מלכים שדרכם
בקימה, די להם בכך, ואינם צריכים לבזות עצמם
בהשתחויה. ואילו שרים, יש להם דווקא
להשתחוות, ואין ראוי להם קימה, כי מחזי
כיוהרא.

לעשות". משמע שפירש להיפך, שאמר לו
הקדוש ברוך הוא שאין ראוי ליפול על פניו.
וביאר השפת אמת [שם] את שיטת רש"י
כאן, שבאמת יהושע מצד עצמו היה נענה. אבל
באותו מעשה של עכן, שהיו דברים בגו, שאכן
מעל עכן בחרם, לא נענתה בקשתו [כפי שמצינו
במסכת סנהדרין (יא)], שלא השיב לו הקב"ה מי
חטא], ולכן נאמר לו "למה זה אתה נופל". כיון
שאדם גדול הוא, ובדבר הזה אינו יכול להיות
נענה, למה נופל. אבל בשאר הדברים, שנענה
בהם, ראוי שיפול על פניו, כי ודאי יענה מן
השמים.

והרש"ש מביא, שבירושלמי מבואר שנענה
יהושע, שאמר לו הקב"ה "קם לך" חסר וי"ו.
והיינו, שקם לך מה שהזכרת "ומה תעשה לשמך
הגדול".

856. ביאר בעיון יעקב, דהיינו שהתפלל על
צרה גדולה. וכמו שמצאנו גבי מרדכי, שלבש
את השק. ועיין שם שדן לגבי לבישת שק ונפילה
על פניו, האם האיסור הוא דווקא בציבור, אבל
כאשר הוא בפני עצמו מותר, או שנאמר שכל
מה שאסרו חכמים מפני מראית העין, אפילו

“ויהושע” גם להמשך המקרא, וקוראים כך: “ויהושע וגו’ קרעו בגדיהם”.

ואמר רבי אלעזר: לא הכל, לא כל חשובי אומות העולם, יהיו בקימה לקראת ישראל לעתיד לבוא, ולא הכל יהיו בהשתחויה.

מלכים — יהיו בקימה.

ושרים — בהשתחויה.

ומנין לנו דבר זה?

שמלכים יהיו בקימה, למדים מדכתיב: “כה אמר ה’ גאל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים [היינו ישראל, שהם בזויים ומתועבים, ועבדים מושלים בהם], מלכים יראו וקמו”. הרי לנו, שכאשר מלכי אומות העולם יראו את ישראל, יקומו לקראתם.

ושרים — בהשתחויה, דכתיב בהמשך אותו מקרא: “שרים וישתחוו”.

מתקופה לה רבי זירא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: אי הוה כתיב [אילו היה כתוב] “ושרים ישתחוו” (860) — היה משמע

המרגלים, כאשר הוציאו דיבת הארץ רעה, וכל העדה קיבלו את דבריהם ואמרו איש אל אחיו “נתנה ראש ונשובה מצרימה”: “ויפול משה ואהרן על פניהם”.

ואילו יהושע וכלב — נענו בקריעה, דכתיב בהמשך המקרא דלעיל: “ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם” (858).

מתקופה לה רבי זירא ואיתימא רב שמואל בר נחמני: אי הוה כתיב [אילו היה כתוב] “ויהושע בן נון קרעו בגדיהם”, אכן היה משמע כדקאמרת [כפי שאמרת], שיהושע וכלב רק קרעו בגדיהם, ולא נפלו על פניהם.

אבל השתא [עתה], דכתיב: “ויהושע קרעו בגדיהם”, האות וי’ שבמלה “ויהושע” מלמדת שזהו המשך של הפסוק הקודם. משמע שיהושע וכלב — הא והא עביר [עשו את שני הדברים] (859). נפלו על פניהם, וקרעו בגדיהם.

שכך היא משמעות הכתוב: “ויפול משה ואהרן על פניהם ויהושע”, שאף יהושע וכלב נפלו על פניהם.

וגם קרעו בגדיהם, כי מצרפים את המילה

שהובא לעיל “קום לך למה אתה נופל על פניך”, שיהושע נענה בנפילה לבד!
וביאר לפי דרכו, כי מה שהגמרא אומרת שיהושע וכלב נענו בקריעה, אין הכוונה שלא היו נענים בנפילה, אלא שבזמן משה ואהרן, לא היה דרכם בנפילה, משום שזה נראה כיוהרא, לעשות כמו משה ואהרן. אבל לאחר מכן, שהיה יהושע חשוב ומלך, היה דרכו בנפילה בלא קריעה, כמו משה ואהרן בזמנם.

860. כתב הקרן אורה, שנראה שצריך לומר:

858. ענין זה צריך ביאור לכאורה. כי לגבי יהושע וכלב ניתן לומר שאכן נענו, שהרי עליהם לא נגזרה הגזירה. אבל במה נענו משה ואהרן? הרי בסופו של דבר נגזרה גזירה על כל ישראל שלא יכנסו לארץ!

ואולי באמת אין כוונת הגמרא להביא ראייה מכך שנענו, אלא, מכך שמשה ואהרן נפלו על פניהם, מוכח שהיו רגילים שיענו להם מן השמים באופן זה. וכן גבי יהושע וכלב.

859. הקשה המהרש”א, הרי מצינו בפסוק